

правової держави в Україні: проблеми і перспективи: Зб. тез доп. на наук. конф. / В.З. Ухач, О.В. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2012. – С. 86-91.

6. Ухач В.З. Кодифікації канонічного права католицької та східних католицьких церков: порівняльний аналіз. Соціально - правовий розвиток: досягнення, перспективи та проблеми. Мат-ли міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції / В.З. Ухач. – Тернопіль, 2010. – С. 18-22; його ж. Канонічно-правовий звичай як джерело церковного права. Верховенство права у процесі державотворення. Мат-ли міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції / В.З. Ухач. – Тернопіль, 2010. – С. 22-26.

Гринькова А.

*студентка I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держви і права ТНЕУ
Ухач В.З.*

КАРНЕ ПРАВО ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ (ВИБРАНІ АСПЕКТИ)

Кодифікація карного права в різні періоди існування українського народу не залишає байдужою і по сьогоднішній день. Зокрема, і норми кримінального права у Литовських статутах мають вагомим значення для розвитку української правотворчості. Тому *метою* даного дослідження є аналіз окремих норм карного права, що містилися у статутах 1529 р., 1566 р., 1588 р.

Ця тема не є новою в правовій літературі. Її вивченням займалися такі вчені, як: Беніцький А., Захарченко П., Іванов В., Ухач В., Кравченко Г., Дудченко О., Падох Я., Терлюк І. та ін.

Старий Литовський статут 1529 р. регламентував злочин, як протидіяння, з яким потрібно боротися, а покарання – справедливим засобом боротьби.

Поняття «злочин» у статуті має інше трактування, а саме «злочинство» або «виступ», також зустрічається термін «гвалт». Зазначаються у статуті й різні назви «покарання»: «карання» та «покута» є найпоширенішими. Суб'єктами злочину вважалися особи віком від 7 років (за Судебником Казимира 1468 р.), вони були як вільними, так і залежними. Іноді ними виступали і групи осіб, що були відповідальними за чужі провини [2, с. 57].

Система злочинів у статуті 1529 р. чітко відокремлювала різні види протидіянь, а саме: злочини проти держави – «образа маєстату господарського»; проти релігії; проти життя та здоров'я господаря; проти порядку управління; військові злочини; проти правосуддя; проти особи; майнові злочини; проти сім'ї та моралі. Відповідно до важкості злочинного діяння та станової приналежності обвинуваченого була й відповідна міра покарання. Тілесні та ганблячі покарання носили назву «покута», а майнові і тюремне ув'язнення - «вина» [3].

Незмінною залишалася смертна кара: зазвичай розрізняли просту (відрубання голови або повішення) і кваліфіковану (спалення, посадження на палю, закопування живим у землю, четвертування тощо). Литовський статут 1529 року виокремлював також і такий вид карання, як «виволання», що

застосовувалося до шляхтичів і характеризувалося позбавленням прав та честі і вигнанням за межі міста, держави чи країни [1, с. 115].

У статуті 1529 р. вперше розроблено міру покарання в залежності від ступеня участі особи у протизаконному діянні. Виокремлювали відповідальність за організацію та влаштування умов для злочину, і за «потурання», тобто переховування злочинця або присвоєння чужого майна, або такого, що набуто злочинним шляхом [4].

Від покарань зазвичай звільнялися люди психічно хворі, але за умови, що будуть перебувати «під замком», а також ті, хто не досяг дієздатного віку.

Кримінальні норми у другому статуті 1566 р. встановлювалися на основі норм, що трактував Старий статут 1529 р. Характерними рисами злочинів проти держави, а також військових та службових, були зрада, змова проти володаря, повстання, втеча з поля бою, підробка документів та печатки володаря, фальшивомонетництво тощо. Зовсім іншого трактування зазнала категорія злочинів проти особи, що тепер містила ще й такі як: проти життя і здоров'я, злочини проти свободи, честі та гідності особи та проти статевої недоторканості і статевої свободи людини [2, с. 58-59].

Саме у Волинському статуті поступово зникає дія приватно-правних карань, на зміну яким приходять публічно-правні. Цікавим є і той факт, що за релігійні злочини, зокрема ересі, Другий статут Литовського князівства карав спаленням на вогні. Найважчою карою за злочинне діяння залишалася смертна кара. За крадіжку злочинця карали відрубанням руки і відрізуванням вуха, за аморальні злочинства - відрізуванням губ та носа. Тюремні ув'язнення (від 3 місяців до 1 року 6 місяців) мали здебільшого превентивний характер [5, с. 47-49]. Тілесна кара застосовувалася переважно до простолюду і виступала в якості своєрідного «тавра», що вказувало на злочинне минуле особи [6, с. 64].

Абсолютною новизною Другого статуту було те, що вперше визнавалися рамки необхідної оборони. Крім того утверджувалося поняття стадії злочину [5, с. 35-36]. Доречним буде зазначити, що саме в даному статуті було вперше розроблено трактування «презумпції невинності», якою пояснювалися умови, що заперечували злочинний характер дій: необхідна оборона, крайня необхідність, реалізація приватного права і згода потерпілого [6, с. 62].

Суб'єктами злочину у Волинському статуті ставали особи вік яких був 14 років і більше. Ними не могли бути ні мертві речі, ні тварини, ні особи, що не досягли вказаного віку. Об'єктом злочину ставала вільна людина, не залежно від її статі та державної приналежності [1, с. 114].

Новий (третій) Литовський статут 1588 р. вмістив у собі 109 злочинів та 38 видів покарань. Найважчими серед усіх категорій злочинів були: змова проти володаря, «зрада посполита», втеча з поля бою, фальшування державних документів, перемова християн на нехристиянське віровизнання, звідництво, мужебойство, навмисне пошкодження тіла зі смертним наслідком, пошкодження тіла в двобої, «наганення (приганення) на шляхетство», зґвалтування, двоєженство, пограбування [5, с. 41-42].

Найпоширенішим видом карання залишалася смертна кара, яку регламентували як просту і кваліфіковану. Розрізняли й інші види покарань, зокрема такі, як: болісні і калічицькі карання, ув'язнення, головщина, приватні грошові покарання, позбавлення честі та деякі додаткові кари (вигнання,

позбавлення права на спадок, церковна покута) [7, с. 93]. Цікавим є той факт, що у Литовському статуті 1588 року особливо каралося пошкодження тіла у двобої. Держава рішуче виступала проти такого виду боїв, тому що вважала, що саме двобоєм «Пан Бог биваєт обрушон, так же и покой посполитий ображон». [5, с. 41].

Слід відмітити, що у Третньому Литовському статуті спостерігається також певна гуманність відносно міри покарання за протиправне діяння: якщо у другому Литовському статуті за злочин ересі присуджувалося спалення, то Новий статут диктує за нього покарання у вигляді грошового стягнення - 20 кіп [6, с. 39]. Потрібно зазначити, що саме у Литовському статуті 1588 року встановлюється кара за вбивство звичайної людини особою шляхетного стану [6, с. 52]. Що ж до суб'єктів та об'єктів злочину, то суттєвих змін щодо їх визначення не відбулося. Лише вік, з якого особа ставала суб'єктом протидіянь тепер був 16 років [7, с. 92].

Таким чином, Литовські статuti є визначною пам'яткою права, що чітко вказують на те, як своїм значним розвитком кримінальне право вплинуло не лише на литовський, а й на український та білоруський народ. Норми кримінального права в Литовських статутах мали вагомe значення, насамперед, для простолюду, адже проголошувався певний принцип рівності, а саме, рівності усіх перед законом.

У Статутах вперше розроблено умови, за яких протиправне діяння не підлягало покаранню, визначався характер та вид злочину, залежно від дій суб'єкта та об'єктів посягання. Почали розмежовувати стадії злочинного процесу та межі необхідної оборони. Новизною стала також спроба сформулювати презумпцію невинності (1566 р.) і те, що за вбивство простої людини шляхтич тепер ніс відповідальність (1588 р.).

Негативним фактором, що залишився незмінним у Литовських статутах є те, що станова нерівність все ж впливала на міру покарання за скоєне.

Список використаних джерел

1. Беніцький А.С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині за Литовським статутом 1529 р. / А.С. Беніцький // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 2. - С. 347-355.
2. Захарченко П.П. Історія держави і права України: підручник / Захарченко П.П. – К.: Атіка, 2005. – 367 с.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник / Іванов В.М. – К.: МАУП, 2007. – 552 с.
4. Кравченко Г., Дудченко О. Система покарання за статутом Великого князівства Литовського 1529 року / Г. Кравченко, О. Дудченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://refdb.ru/book/1652/>
5. Падох Я. Нарис історії українського карного права / Падох Я. – Мюнхен, 1951. – 123 с.
6. Терлюк І.Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII ст.: навчальний посібник / Терлюк І.Я. – Львів, 2003. – 156 с.
7. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій) / В.З. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 378 с.